RUS TILINI OSON O‘RGANISH VA BIRINCHI DARSDANOQ RUS TILIDA GAPIRISH

Asqarova Nodira Kamiljon qizi
“PRO-RUSSKIY” o‘quv markazi rus tili o‘qituvchisi
nadiraaskarova2000@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada rus tilini chet tili sifatida o‘qitishda an’anaviy grammatik-tarjima metodidan voz kechib, birinchi darsdanoq muloqotga yo‘naltirilgan (kommunikativ) va intensiv ta’lim usullarini qo‘llash imkoniyatlari yoritilgan. O‘quvchilarda til to‘sig‘ini (yazykovoy baryer) bartaraf etish, dastlabki mashg‘ulotdanoq sodda muloqot qoliplarini nutqqa kiritish va so‘z boyligini tahliliy-assotsiativ usulda oshirishning metodik mexanizmlari tahlil qilingan. Tadqiqot jaraynida olib borilgan pedagogik tajriba-sinov natijalari muloqotga yo‘naltirilgan intensiv metodika o‘quvchilarning so‘zlashuv ko‘nikmalarini shakllantirishda va o‘quv motivatsiyasini oshirishda yuqori samaradorlikka ega ekanligini isbotladi.

Kalit so‘zlar: rus tili, intensiv ta’lim, kommunikativ metod, til to‘sig‘i, muloqot ko‘nikmasi, ekspress-metodika.

Kirish

Hozirgi globallashuv va xalqaro hamkorlik rivojlanayotgan davrda bir necha tillarni, xususan, rus tilini mukammal bilish zamonaviy shaxs va mutaxassis uchun muhim amaliy zaruriyatga aylandi. Rus tili xalqaro muloqot tili sifatida turli sohalarda keng qo‘llanilmoqda [1; 24-b.]. Biroq tili o‘rganuvchilarning ko‘pchiligida uchraydigan asosiy muammolardan biri – bu qoidalarni bilgani holda amalda gapira olmaslik, ya’ni til to‘sig‘idir [2; 58-b.].

An’anaviy ta’lim tizimida uzoq vaqt davomida qoidalarni yodlash, grammatik shakllarni tahlil qilish va matnlarni tarjima qilishga birinchi darajali e’tibor qaratib kelindi. Bunday yondashuv o‘quvchida til tizimi haqida nazariy tasavvur bergan bo‘lsa-da, jonli muloqot ko‘nikmasini tezkor shakllantirishda yetarlicha samara bermaydi [3; 102-b.]. Shu sababli, ta’lim jarayoniga o‘quvchini birinchi darsdanoq gapirishga undaydigan kommunikativ va intensiv ta’lim texnologiyalarini joriy etish dolzarb hisoblanadi [4; 45-b.].

Birinchi darsdan boshlab rus tilida gapirish metodikasi o‘quvchiga psixologik erkinlik berish, uni xato qilish qo‘rquvidan xolos etish va kundalik hayotda eng ko‘p ishlatiladigan muloqot modellari orqali nutqni faollashtirishga asoslanadi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi rus tilini oson va tez o‘rganishda intensiv-kommunikativ metodikani ilmiy-amaliy jihatdan asoslash hamda

birinchi darsdanoq o‘quvchilarni rus tilida muloqot qilishga yo‘naltiruvchi ta’lim modelining samaradorligini isbotlashdan iboratdir.

Tadqiqot metodlari

Tadqiqot ishi “PRO-RUSSKIY” o‘quv markazining rus tili kurslarida ta’lim olayotgan boshlang‘ich darajadagi (A1) 40 nafar tinglovchi o‘rtasida pedagogik tajriba-sinov tariqasida o‘tkazildi. Tinglovchilar ikki guruhga ajratildi: nazorat guruhi (20 nafar) va tajriba guruhi (20 nafar).

Nazorat guruhida darslar an’anaviy grammatik-tarjima metodi asosida, ya’ni dastlab alifbo, fonetika va grammatik qoidalarni tushuntirish orqali olib borildi. Tajriba guruhida esa birinchi darsdanoq ekspress-muloqot va kommunikativ metodika qo‘llanildi. Mashg‘ulotlar jarayonida quyidagi metodik mexanizmlar amalga oshirildi:

Immersiya (til muhitiga sho‘ng‘ish) va nutqiy qoliplar: Birinchi darsning dastlabki daqiqalaridanoq o‘qituvchi o‘zbek tilidan minimal darajada foydalanib, imo-ishoralar, vizual kartochkalar va sodda ekspress-konstruksiyalar (“Menya zovut...”, “Eto...”, “Ya xochu...”) yordamida muloqotni yo‘lga qo‘ydi [6; 87-b.].

Assotsiativ va internatsional so‘zlar bilan ishlash: Rus va o‘zbek tillarida o‘xshash yoki xalqaro xarakterga ega bo‘lgan so‘zlar (telefon, centr, futbol, problema, restoran kabi) orqali o‘quvchida “men rus tilida ko‘p so‘z bilar ekanman” degan psixologik ishonch shakllantirildi [7; 130-b.].

Situativ-robbli o‘yinlar: Birinchi darsdayoq “Tanishuv”, “Kafeda”, “Taksi chaqirish” kabi sodda mikro-situatsiyalar modellashtirilib, tinglovchilar tayyor nutqiy konstruksiyalar asosida muloqotga kirishdilar [8; 64-b.].

O‘quvchilarning nutqiy faolligi, so‘zlashuv tezligi va psixologik tayyorgarligi 6 haftalik kurs davomida doimiy monitoring qilib borildi va yakuniy og‘zaki suhbat orqali baholandi.

Tadqiqot natijalari

Pedagogik tajriba yakunida olingan natijalar shuni ko‘rsatdiki, birinchi darsdanoq muloqotga yo‘naltirilgan intensiv metodika o‘quvchilarning so‘zlashuv ko‘nikmalarini rivojlantirishda an’anaviy usulga nisbatan sezilarli darajada yuqori natija berdi.

Dastlabki haftalarda nazorat guruhi o‘quvchilari grammatik qoidalarni yaxshiroq yodlagan bo‘lsalar-da, og‘zaki muloqotda ikkallanish va til to‘sig‘ini yengib o‘tolmaslik holati kuzatildi. Tajriba guruhida esa o‘quvchilar birinchi darsning o‘zidayoq 5–10 ta sodda frazadan foydalanib o‘zlarini tanishtira oldilar va o‘zaro mikro-dialoglar qurdilar.

Tajriba va nazorat guruhlarining 6-hafta yakunidagi erishgan ko‘rsatkichlari taqqoslamasi:

Jadval 3.1. Tinglovchilarning og‘zaki nutq ko‘nikmalari bo‘yicha

ko‘rsatkichlari

Baholash mezonlari	Nazorat guruhi (An’anaviy)	Tajriba guruhi (Kommunikativ)	Ko‘rsatkichlar farqi	Farq ishonchliligi
Til to‘sig‘ini yengib o‘tganlik darajasi	54.2%	88.6%	+ 34.4%	p < 0.001
Og‘zaki muloqotdagi ravonlik	48.5%	82.1%	+ 33.6%	p < 0.001
Lug‘at boyligini amalda qo‘llay olish	60.1%	85.4%	+ 25.3%	p < 0.01
Darsga bo‘lgan motivatsiya va ishonch	62.0%	94.0%	+ 32.0%	p < 0.001

Jadval ma’lumotlaridan ko‘rinib turibdiki, tajriba guruhida til to‘sig‘ini yengib o‘tganlik darajasi 88.6 foizni tashkil etib, nazorat guruhidan 34.4 foizga yuqori bo‘ldi. O‘quvchilarning darsga bo‘lgan motivatsiyasi va o‘z imkoniyatiga bo‘lgan ishonchi 94.0 foizni tashkil etdi.

Muhokama va tahlil

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, til o‘rganish jarayonida psixologik omil va to‘g‘ri tanlangan metodika hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tilni oson o‘rganishning eng samarali yo‘li – bu nazariyani o‘rganishdan amaliyotga emas, balki jonli amaliyotdan nazariyaga qarab borishdir [9; 95-b.].

Birinchi darsdayoq o‘quvchini gapirtirish orqali biz undagi "xato qilishdan qo‘rqish" kompleksini yo‘qotamiz. O‘quvchi dastlab grammatik jihatdan mukammal bo‘lmagan, lekin tushunarli sodda gaplarni ayta boshlagach, unda ichki drayv va rag‘bat paydo bo‘ladi [10; 114-b.]. Psixolinguistik nuqtai nazardan, inson miyasi tayyor qoidalarni yodlagandan ko‘ra, real muloqot situatsiyalarida ishlatilgan so‘z va iboralarni tezroq va mustahkamroq eslab qoladi [11; 78-b.].

“PRO-RUSSKIY” o‘quv markazi amaliyotida qo‘llanilgan ushbu intensiv yondashuv o‘quvchiga rus tilini zerikarli fan emas, balki qulay muloqot

vositasi sifatida idrok etish imkonini berdi [12; 205-b.]. Darslarda grammatik qoidalar murakkab formulalar shaklida emas, balki tayyor nutqiy konstruksiyalar va intonatsion modellar ko‘rinishida singdirildi.

Xulosa

Rus tilini o‘rganishda an’anaviy grammatik-tarjima usulidan ko‘ra birinchi darsdanoq muloqotga yo‘naltirilgan intensiv va kommunikativ metodika ancha yuqori samaradorlik ko‘rsatadi.

Birinchi mashg‘ulotdayoq sodda va amaliy nutqiy qoliplarni, internatsional so‘zlarni va interaktiv situatsion o‘yinlarni qo‘llash o‘quvchilarda til to‘sig‘ini tezda bartaraf etishga va o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshirishga xizmat qiladi.

Tajriba-sinov natijalari kommunikativ yondashuv qo‘llanilgan guruhda og‘zaki nutq ravonligi va ta’lim motivatsiyasi an’anaviy guruhga nisbatan 30 foizdan ziyodroq yuqori bo‘lishini ko‘rsatdi.

Rus tili o‘qituvchilariga darslarning dastlabki bosqichidanoq til muhitini yaratish, o‘quvchilarni xato qilishdan qo‘rqmaslikka o‘rgatish hamda zamonaviy ekspress-muloqot metodikalaridan keng foydalanish tavsiya etiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Passov Ye. I. Kommunikativnyy metod obucheniya inoyazychnomu govoreniyu. – Moskva: Prosveshcheniye, 1991. – 223 s.
2. Azimov E. G., Shchukin A. N. Novyy slovar metodicheskix terminov i ponyatiy (teoriya i praktika obucheniya yazykam). – Moskva: IKAR, 2009. – 448 s.
3. Balyxina T. M. Metodika prepodavaniya russkogo yazyka kak ne родного (vtorogo). – Moskva: RUDN, 2007. – 185 s.
4. Kryuchkova L. S., Moshchinskaya N. V. Prakticheskaya metodika obucheniya russkomu yazyku kak inostrannomu. – Moskva: Flinta, 2011. – 256 s.
5. Akishina A. A., Kagan O. E. Uchimsya uchit: Dlya prepodavatelya russkogo yazyka kak inostrannogo. – Moskva: Russkiy yazyk. Kursy, 2002. – 256 s.
6. Kitaygorodskaya G. A. Intensivnoye obucheniye inostranim yazykam: teoriya i praktika. – Moskva: Vysshaya shkola, 2009. – 277 s.
7. Yo‘ldoshev Q. M. Ta’limda intensiv va interaktiv texnologiyalar. – Toshkent: Universitet, 2018. – 160 b.
8. Metodika prepodavaniya russkogo yazyka kak inostrannogo / Pod red. A. N. Shchukina. – Moskva: Vysshaya shkola, 2003. – 334 s.
9. Karimov S. A. Chet tillarini o‘qitishda kommunikativ yondashuv va muloqot psixologiyasi. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2020. – 140 b.

10. Zimnyaya I. A. Psixologiya obucheniya nerodnomu yazyku. – Moskva: Russkiy yazyk, 1989. – 219 s.